

ЕЛЕМЕНТИ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЕРЖАВИ

Робота присвячена вивченню структури фінансового потенціалу держави. Метою дослідження є визначення складових елементів фінансового потенціалу держави та взаємозв'язку між ними.

Автором визначено, що фінансовий потенціал розглядають на різних рівнях (міжнародному, макроекономічному, мезоекономічному та мікроекономічному). При цьому виявлено, що найбільший інтерес науковців і практиків привертає проблематика фінансового потенціалу підприємств різних галузей економіки (сільське господарство, промисловість, банківництво), в той же час недостатня увага приділяється питанню фінансового потенціалу держави в цілому.

Результати критичного аналізу публікацій з даної тематики дозволили виділити такі елементи фінансового потенціалу держави: фінансовий потенціал органів державного управління, фінансовий потенціал органів місцевого самоврядування, фінансовий потенціал суб'єктів господарювання та фінансовий потенціал населення. Такий підхід дозволяє врахувати специфіку фінансових ресурсів різних економічних суб'єктів.

Не залишилась поза увагою дослідження роль фінансових інститутів у забезпеченні взаємодії складових фінансового потенціалу держави.

Ключові слова: економічний розвиток; структура фінансового потенціалу; фінансовий потенціал держави; фінансові інститути.

Постановка проблеми. Історичний досвід засвідчує ключову роль фінансового потенціалу у розвитку держав, що долають наслідки бойових дій. Так, зробивши акцент на підтримці науки та інновацій, Японії вдалось відродити знищене після Другої світової війни господарство та приєднатись до держав-лідерів за ключовими показниками економічного розвитку, ставши прикладом для інших країн. В той же час такий прогрес виявився би неможливим без мобілізації ресурсів, необхідних для фінансування імпорту технологій, що, на противагу ввезенню готової продукції, у комплексі з іншими протекціоністськими обмеженнями, мали на меті стимулювання японського виробництва, особливо наукомісткого.

Незважаючи на суттєвий розрив у часі, окремі уроки «японського економічного дива» все ще мають практичне значення для сучасних українських реалій, хоч і потребують глибокого переосмислення. Зокрема щодо поверхнево окресленої вище фінансової централізації та стратегічно доцільного спрямування цих коштів у розвиток економіки, у зв'язку з цим цілком слушною є думка, що причина відсутності інноваційного прориву в Україні «полягає в нездатності нашої держави сконцентрувати для розвитку пріоритетних галузей достатні фінансові ресурси» [2]. З огляду на це особливої актуальності набуває питання визначення структури фінансового потенціалу держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вирішення даного питання було зроблено такими відомими вченими як П.А. Стецюк [15], Н.В. Трусова [18], В.Г. Боронос [4], Т.Ю. Назарова [10], А.Г. Костирко [9], В.С. Свірський [14] та іншими. В той же час недостатня увага приділялась структурі фінансового потенціалу держави та взаємозв'язкам між його складовими.

Метою статті є визначення структури фінансового потенціалу держави.

Викладення основного матеріалу дослідження. За результатами аналізу публікацій з проблематики фінансового потенціалу було виявлено кілька рівнів, на яких зосереджена увага дослідників:

1) мегаекономічний (міжнародний), що стосується наддержавних утворень, інтеграційних об'єднань тощо;

2) макроекономічний, тобто на рівні національної економічної системи;

3) мезоекономічний, що охоплює окремі території, галузі, регіони, адміністративні одиниці;

4) мікроекономічний, який включає суб'єктів господарювання різних видів діяльності та населення.

На кожному з них фінансовий потенціал має специфічну природу формування і використання, виходячи із поставлених перед відповідними економічними суб'єктами цілей, разом з тим взаємозв'язок між цими рівнями є досить істотним, що унеможливує ізольоване їх вивчення.

Саме тому розкриття змісту фінансового потенціалу неможливе без вивчення його внутрішньої структури. Для цього більш детально розглянемо фінансовий потенціал на кожному з виділених нами рівнях.

Почнемо з мікроекономічного рівня, а саме з фінансового потенціалу населення, який Вдовиченко А.М. у своїй дисертації визначив як «сукупність фінансових ресурсів, що належать населенню, частина яких не реалізована шляхом перерозподілу через систему фінансового посередництва в силу

суб'єктивних чи об'єктивних обставин, але може бути задіяна для фінансування економіки» [5, с. 29]. Автор виділяє використану та невикористану складові такого потенціалу, а саме організовані та неорганізовані заощадження відповідно. Саме останні за сприятливих умов, тобто відповідно до наявних фінансових можливостей для населення, можуть стати ключовим джерелом інноваційного розвитку вітчизняної економіки. З огляду на досвід провідних країн світу така ідея є досить перспективною.

Такий напрям вивчення фінансового потенціалу залишається одним із найменш досліджених у вітчизняному науковому середовищі, проте, виходячи з позитивних зрушень в бік спрощення доступу приватних інвесторів до різних сегментів фінансового ринку та підвищення рівня їх фінансової грамотності, ця тематика, на нашу думку, викликати все більший інтерес.

З огляду на динаміку становлення ринкових відносин в Україні, головна увага науковців протягом останніх десятиліть була зосереджена на вивченні різних аспектів господарської діяльності підприємств, в тому числі і фінансової. В той же час саме у визначенні складових фінансового потенціалу підприємства спостерігаються значні розбіжності у поглядах дослідників. Так незрозумілим виглядає виділення Т.Ю. Назаровою таких складових фінансового потенціалу, як збутова, виробничої та управлінської, та, власне, фінансової [10, с. 38]. В свою чергу, Г.І. Рзаєв та О.В. Жовтківська розмежовують фінансовий потенціал стійкості, фінансовий потенціал забезпечення та фінансовий потенціал розвитку підприємства [13, с. 53]. На думку П.В. Пузирьової [12, с. 8] обґрунтованим є виділення внутрішнього та зовнішнього фінансового потенціалів. З огляду на це, досить актуальним виглядає структуризація та узагальнення підходів до визначення структури фінансового потенціалу підприємств.

За результатами вивчення публікацій в цьому напрямі визначено, що особливий акцент було зроблено на вивчення галузевої специфіки, яка має місце в сільському господарстві, промисловості, фінансовому секторі. Роль фінансових інститутів, зокрема небанківських установ, у економічному розвитку України поступово зростає, у зв'язку з чим це питання буде більше детально розглянуто в подальшому.

Децентралізація у сфері публічних фінансів, покликана подолати існуючі в Україні проблеми руху фінансових ресурсів на національному та місцевому рівнях, привернула увагу науковців та практиків до вивчення фінансового потенціалу органів місцевого самоврядування.

В структурі фінансового потенціалу місцевого самоврядування Є.І. Волковський виділяє бюджетний потенціал та фінансовий потенціал місцевого господарства, що, свою чергу, включає фінансовий потенціал підприємств місцевого господарства та фінансовий потенціал земельних ресурсів місцевого самоврядування [6, с. 42]. На думку І.І. Алексеєнко, такий фінансовий потенціал має включати фінансові ресурси адміністративно-територіальної одиниці, їх резерв, а також можливості (дії) активізації резервів фінансових ресурсів [1, с. 8], а О.В. Тимошенко вважає, що його доцільно розглядати «як поєднання та взаємозв'язок об'єктивних і суб'єктивних ресурсних можливостей матеріально-фінансового забезпечення й можливостей системи управління місцевого самоврядування» [17, с. 8].

Досліджуючи фінансовий потенціал регіону, І.І. Тимошенко включає такі його складові: «бюджетний, податковий, інвестиційний, ощадний, кредитний» потенціали [16, с. 12]. З позиції К.В. Іоненко, такими є «бюджетний потенціал, ощадний потенціал населення та інвестиційний потенціал суб'єктів господарювання (фінансово-кредитних установ та нефінансових підприємств і організацій)» [8, с. 7].

Таким чином, фінансовий потенціал регіону можна розглядати у вузькому та широкому розумінні: перший зосереджений на потенціалі відповідних представницьких органів; другий охоплює всю фінансову систему регіону, що включає, окрім комунального сектору, корпоративний та приватний сектори. Подібна ситуація стосується і фінансового потенціалу держави.

Так, у вузькому розумінні фінансового потенціалу держави В.Г. Баранова, І.С. Волохова, В.П. Хомутенко відносять до його складу: «бюджетний потенціал, фінансовий потенціал позабюджетних цільових фондів, залучені кредити центральних та місцевих органів влади (внутрішні та зовнішні запозичення) та золотовалютні резерви Національного банку України» [3, с. 137]. Додатково у складі бюджетного потенціалу дослідники виділяють податковий потенціал. Залишається незрозумілим чому залучені кредити та резерви центрального банку розглядаються як ресурси, в той час коли щодо бюджету та позабюджетних цільових фондів використано термін «потенціал».

Більш розширений перелік у своїй дисертації «Управління фінансовим потенціалом України» пропонує К.П. Индус, а саме бюджетний потенціал, фінансовий потенціал суб'єктів господарювання та фінансовий потенціал домогосподарств [7, с. 4]. Виходячи із змісту автореферату, автор залишила поза своєю увагою потенціал позабюджетних фондів та державних резервів. Здійснюючи оцінку фінансового потенціалу України за 2001–2005 рр., С.С. Шумська розглядає динаміку таких складових:

- 1) фінансові ресурси держави (включає зведений бюджет, позабюджетні фонди, залучення на внутрішньому та світовому ринках, золотовалютні резерви центрального банку);
- 2) фінансові ресурси підприємств (власні, залучені та позикові);
- 3) фінансові ресурси населення (доходи, заощадження, кредити банківської системи);
- 4) ресурси фінансового та страхових ринків (статутний капітал банківської системи, страхових компаній та капітал сектору інших небанківських фінансових установ) [19, с. 60].

В той же час, на нашу думку, виділенню останньої групи має передувати уточнення змісту фінансових ресурсів підприємств, виключивши з його складу ресурси фінансових установ, оскільки вони є одним із видів підприємств.

Для опису фінансового потенціалу держави у широкому розумінні О.В. Портна використовує термін «сукупний фінансовий потенціал», і пропонує деталізувати і розширити висунутий С.С. Шумською перелік складових [11, с. 206–207]. Зокрема, мова йде про розмежування ресурсів, що перебувають у розпорядженні органів державного управління та органів місцевого самоврядування, виокремлення ресурсів світової фінансової системи, що надходять в Україну за різними каналами у групу «інші фінансові ресурси та їх розпорядники», а також доповнення такими елементами, як:

- 1) вартість природних ресурсів України (землі, економічно доступних запасів корисних копалин та інших ресурсів);
- 2) зовнішні надходження від трудових мігрантів;
- 3) емісійний дохід, який може бути отриманий у процесі нарощування пропозиції грошей за умови зміни монетарної політики Національного Банку України;
- 4) вартість людського капіталу держави;
- 5) вартість культурного потенціалу держави;
- 6) обсяги відтоку капіталів та ресурсів, що обслуговують тіньовий оборот;
- 7) іноземну готівку поза банками.

Проте такий підхід, з нашої позиції, потребує низки уточнень:

по-перше, із обсягу зовнішніх надходження від трудових мігрантів у складі з фінансового потенціалу держави слід врахувати доходи трудових мігрантів, що перебувають на території нашої країни, в протилежному випадку такі ресурси будуть враховані двічі – як складова фінансового потенціалу України в частині надходжень від трудових мігрантів, та як складові фінансових ресурсів населення в країні перебування такої особи;

по-друге, недостатньо обґрунтованим є збільшення фінансових ресурсів за рахунок емісійного доходу з огляду на конвертованість української гривні та знецінення грошей в результаті їх додаткового випуску без відповідного росту ВВП;

по-третє, іноземну готівку поза банками доречніше враховувати у запропонованій дослідником групі «інші фінансові ресурси та їх розпорядники», оскільки вони є ресурсами, що надходять в Україну через готівковий канал;

по-четверте, вартість людського капіталу може бути частково у складі фінансових ресурсів населення у випадку одержання роялті або інших видів доходів.

Досить важливим, з нашої позиції, є виділення автором окремо вартості природних ресурсів України, що є основою національного багатства, та не враховуються у більшості методик оцінки фінансового потенціалу держави. В той же це породжує проблему об'єктивної оцінки вартості таких ресурсів. Дане питання стосується і вартості культурного потенціалу.

Однією з найменш вивчених сфер серед вітчизняних науковців залишається фінансовий потенціал міжнародних організацій, під якими можна розуміти об'єднання держав, найбільш яскравим прикладом чого є Європейський союз, членство в якому є однією із стратегічних цілей України, а також міжнародні фінансові інститути, такі, як група Світового банку, Міжнародний валютний фонд.

На нашу думку, структуру фінансового потенціалу держави можна представити таким чином (рис. 1).

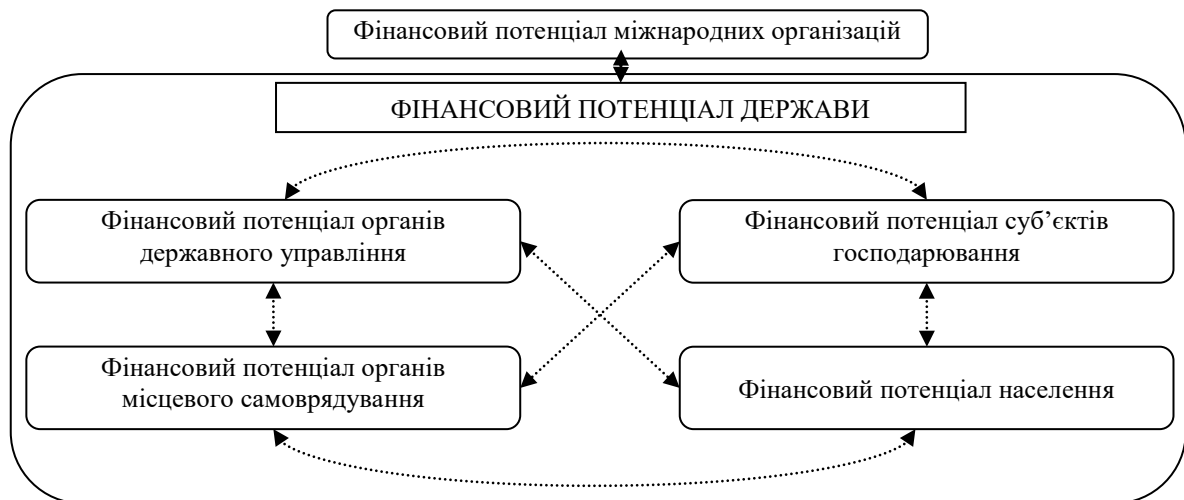

Рис. 1. Структура фінансового потенціалу держави

Основним критерієм для такої структуризації є економічні суб'єкти (органи державного управління, місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання та населення), у власності яких перебувають фінансові ресурси. При цьому фінансовий потенціал держави може бути частиною фінансового потенціалу міжнародних організацій, наприклад після вступу України до Європейського союзу, фінансовий потенціал нашої країни можна вважати складовою фінансового потенціалу ЄС.

Представлений нами підхід відображає внутрішню будову фінансового потенціалу держави. В той же час особливу увагу слід приділити взаємозв'язку між окремими елементами фінансового потенціалу, а саме фінансовим інститутам, які опосередковують рух фінансових ресурсів між економічними суб'єктами. Виходячи з цього, банки, страхові компанії та інші фінансові установи становлять базу інституційного забезпечення фінансового потенціалу держави.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вивчення такої економічної категорії як фінансовий потенціал, слід звернути особливу увагу на суттєві розбіжності до розуміння не тільки його змісту, але і до складових. Такий плюралізм поглядів може призвести до нагромадження наукового знання у неструктурованому вигляді із невирішеними внутрішніми протиріччями, у зв'язку з чим така форма інформації поступово втрачає свою цінність, а нові дослідження, що базуватимуться на ній, лише посилюватимуть окреслену проблему.

Подальші дослідження будуть пов'язані з трансформацією фінансового потенціалу держави та його складових під впливом військових конфліктів.

Список використаної літератури:

1. *Алексєнко І.І.* Визначення фінансового потенціалу адміністративно-територіальної одиниці : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08. – Х., ХНЕУ. – 2013. – 20 с.
2. *Арсенюк А.* Уроки японського для української економіки [Електронний ресурс] / *А.Арсенюк*. – Режим доступу : http://gazeta.zn.ua/macrolevel/uroki-yaponskogo-dlya-ukrainskoy-ekonomiki-_html.
3. *Баранова В.Г.* Фінанси : навч. посібник : у 2-х ч. Ч.2 / *В.Г. Баранова*. – Одеса : Атлант, 2015. – 309 с.
4. *Боронос В.Г.* Фінансовий потенціал території у державній фінансовій політиці: методологія і практика управління : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 / *В.Г. Боронос*. – Суми : УАБС НБУ, 2012. – 449 с.
5. *Вдовиченко А.М.* Фінансовий потенціал населення в умовах інноваційного розвитку економіки України управління : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / *А.М. Вдовиченко*. – Ірпінь : НУДПС, 2010. – 267 с.
6. *Волковський Є.І.* Фінансовий потенціал місцевого самоврядування (на прикладі столиці України – міста Києва) : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / *Є.І. Волковський*. – К. : КНЕУ, 2016. – 284 с.
7. *Індус К.П.* Управління фінансовим потенціалом України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / *К.П. Індус*. – Чернігів : ЧНТУ, 2016. – 22 с.
8. *Іоненко К.В.* Формування та оцінка фінансового потенціалу регіону : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / *К.В. Іоненко* ; Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К., 2007. – 20 с.
9. *Костирко А.Г.* Формування і використання фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / *А.Г. Костирко*. – Миколаїв : МНАУ, 2015. – 363 с.
10. *Назарова Т.Ю.* Управління фінансовим потенціалом промислових підприємств на засадах синергетичного підходу : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / *Т.Ю. Назарова*. – Харків : НТУ «ХПІ», 2016. – 252 с.
11. *Портна О.В.* Фінансовий потенціал України: проблеми та перспективи / *О.В. Портна* // Проблеми економіки. – 2012. – №. 4. – С. 205–208.
12. *Пузирьова П.В.* Управління фінансовим потенціалом підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / *П.В. Пузирьова* ; Європейський університет. – К., 2009. – 20 с.
13. *Рзаєв Г.І.* Фінансовий потенціал підприємства та напрямки його оцінки / *Г.І. Рзаєв, О.В. Жовтівська* // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. – 2014. – Т. 19. – Вип. 2 (4). – С. 49–55.
14. *Свірський В.С.* Фінансовий потенціал економічного зростання в Україні : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / *В.С. Свірський*. – Тернопіль : ТНЕУ, 2012. – 277 с.
15. *Стецюк П.А.* Економічна суть фінансових ресурсів / *П.А. Стецюк* // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 129–143.
16. *Тимошенко І.І.* Фактори росту фінансового потенціалу регіону : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.10 / *І.І. Тимошенко* ; РЭУ ім. Г.В. Плеханова. – М., 2004. – 22 с.
17. *Тимошенко О.В.* Фінансовий потенціал територіальних громад : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / *О.В. Тимошенко* ; УБС НБУ. – К., 2014. – 22 с.
18. *Трусова Н.В.* Формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 / *Н.В. Трусова* ; ННЦ «ІАЕ». – К., 2015. – 501 с.
19. *Шумська С.С.* Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки / *С.С. Шумська* // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 55–64.

References:

1. *Aleksjejenko, I.I.* (2013), *Vyznachennja finansovogo potencialu administratyvno-terytorial'noi' odyncyi*, avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: spec. 08.00.08, HNEU, Harkiv, 20 p.
2. *Arsenjuk, A.*, *Uroki japonskogo dlja ukrainskoj jekonomiki*, available at: http://gazeta.zn.ua/macrolevel/uroki-yaponskogo-dlya-ukrainskoy-ekonomiki-_html

3. Baranova, V.G. (2015), *Finansy*, in 2 parts, Part 2, Atlant, Odesa, 309 p.
4. Boronos, V.G. (2012), *Finansovyj potencial terytorii u derzhavnij finansovij polityci: metodologija i praktyka upravlinnja*, dys. ... d-ra ekon. nauk: spec. 08.00.08, UABS NBU, Sumy, 449 p.
5. Vdovychenko, A.M. (2010), *Finansovyj potencial naselelnja v umovah innovacijnogo rozvytku ekonomiky Ukrainy upravlinnja*, dys. ... kand. ekon. nauk: spec. 08.00.08, NUDPS, Irpin', 267 p.
6. Volkovs'kyj, Je.I. (2016), *Finansovyj potencial miscevoغو samovrjaduvannja (na prykladi stolyci Ukrainy – mista Kyjeva)*, dys. ... kand. ekon. nauk: spec. 08.00.08, KNEU, Kyi'v, 284 p.
7. Indus, K.P. (2016), *Upravlinnja finansovym potencialom Ukrainy*, avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: spec. 08.00.08, ChNTU, Chernigiv, 22 p.
8. Ionenko, K.V. (2007), *Formuvannja ta ocinka finansovogo potencialu regionu*, avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: spec. 08.00.08, Instytut ekonomiky ta prognozuvannja NAN Ukrainy, Kyi'v, 20 p.
9. Kostyrko, A.G. (2015), *Formuvannja i vykorystannja finansovogo potencialu sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv*, dys. ... kand. ekon. nauk: spec. 08.00.04, MNAU, Mykolai'v, 363 p.
10. Nazarova, T.Ju. (2016), *Upravlinnja finansovym potencialom promyslovyh pidpryjemstv na zasadah synergetychnogo pidhodu*, dys. ... kand. ekon. nauk: spec. 08.00.04, NTU «HPI», Harkiv, 252 p.
11. Portna, O.V. (2012), *Finansovyj potencial Ukrainy: problemy ta perspektyvy*, *Problemy ekonomiky*, No. 4, pp. 205–208.
12. Puzyr'ova, P.V. (2009), *Upravlinnja finansovym potencialom pidpryjemstv*, avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: spec. 08.00.04, *Jevropejs'kyj universytet*, Kyi'v, 20 p.
13. Rzajev, G.I. and Zhovtivs'ka, O.V. (2014), «Finansovyj potencial pidpryjemstva ta naprjamky jogo ocinky», *Visnyk Odes'kogo nacional'nogo universytetu, Serija Ekonomika*, Vol. 19, Vyp. 2 (4), pp. 49–55.
14. Svirs'kyj, V.S. (2012), *Finansovyj potencial ekonomichnogo zrostantnja v Ukraini*, dys. ... kand. ekon. nauk: spec. 08.00.08, TNEU, Ternopil', 277 p.
15. Stecjuk, P.A. (2007), «Ekonomichna sut' finansovyh resursiv», *Finansy Ukrainy*, No. 1, pp. 129–143.
16. Timoshenko, I.I. (2004), *Factory rosta finansovogo potenciala regiona*, avtoref. dis. ... kand. jekon. nauk: spec. 08.00.10, RJeU im. G.V. Plehanova, Moskva, 22 p.
17. Tymoshenko, O.V. (2014), *Finansovyj potencial terytorial'nyh gromad*, avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: spec. 08.00.04, UBS NBU, Kyi'v, 22 p.
18. Trusova, N.V. (2015), *Formuvannja finansovogo potencialu sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv: teorija, metodologija*, dys. ... d-ra ekon. nauk: spec. 08.00.08, NNC «IAE», Kyi'v, 501 p.
19. Shums'ka, S.S. (2007), «Finansovyj potencial Ukrainy: metodologija vyznachennja ta ocinky», *Finansy Ukrainy*, No. 5, pp. 55–64.

ПОЛЧАНОВ Андрій Юрійович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- фінансовий ринок;
- постконфліктна економіка;
- страховий менеджмент.

E-mail: polchanov@gmail.com.

Стаття надійшла до редакції 13.06.2017.